

До спеціалізованої вченої ради ДФ 115.081.2026

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук

доцента кафедри конституційного права та правосуддя

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Борщенко Владлени Валеріївни

на дисертацію Веремчука Владислава Сергійовича на тему: «Правове регулювання морської кібербезпеки та експлуатації автономних морських торговельних суден»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми роботи. Дисертаційне дослідження В. С. Веремчука присвячене проблематиці, актуальність якої зумовлена стрімким технологічним розвитком морської галузі та потребою в належному правовому регулюванні відповідних відносин. Слід погодитись із думкою автора, що торговельне мореплавство залишається одним з ключових елементів світової економіки, а його сучасний розвиток характеризується глибокою цифровізацією та автоматизацією, що, у свою чергу, зумовлює появу принципово нових об'єктів правового регулювання – автономних морських торговельних суден. Слід погодитися з думкою автора про те, що торговельне мореплавство залишається одним із ключових складників світової економіки, а його сучасний розвиток супроводжується інтенсивною цифровізацією та автоматизацією. Наслідком цих процесів є поява автономних морських торговельних суден, експлуатація яких породжує нові суспільні відносини та потребує належного правового регулювання.

Паралельно з цим зростає кількість та складність кібератак на морську галузь, що створює реальні загрози для безпеки судноплавства, життя людей, збереження навколишнього середовища та безперервності глобальних логістичних ланцюгів, адже сучасні судна являють собою складні автоматизовані комплекси, вразливі до несанкціонованого втручання. На міжнародному рівні питання правового регулювання морської кібербезпеки та автономного судноплавства перебувають на стадії активного опрацювання та нормотворчої діяльності Міжнародної морської організації та деяких інших міжнародних неурядових організацій, однак сучасне міжнародне морське право характеризується фрагментарністю та відсутністю універсальних обов'язкових норм, що змушує держави та суб'єктів морської галузі діяти в умовах значної правової невизначеності, яка може гальмувати технологічний прогрес та породжувати появу нових ризиків для безпеки торговельного мореплавства.

Для України зазначена проблематика набуває особливої гостроти з огляду на необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами безпеки мореплавства, особливо у частині морської кібербезпеки. Таким чином, проведене дослідження покликане не лише збагатити вітчизняну правову науку положеннями у сфері забезпечення морської кібербезпеки, а й запропонувати заходи щодо вдосконалення відповідного правового регулювання. Їх реалізація сприятиме узгодженню технологічного розвитку морської галузі з вимогами безпеки торговельного мореплавства, що має вагоме значення як у міжнародному, так і в національному вимірах.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Вони ґрунтуються на опрацюванні значного масиву міжнародно-правових актів, актів міжнародних організацій, законодавства України та іноземних держав, а

також праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Емпіричну основу дослідження становить, зокрема, практика експлуатації автономного контейнеровоза Yara Birkeland, що дало змогу співвіднести теоретичні та нормативні положення з практикою автономного судноплавства.

Структура дисертації зумовлена її метою і завданнями та характеризується логічною послідовністю викладення матеріалу. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі сформовано теоретико-правове підґрунтя дослідження: проаналізовано поняття морського торговельного судна, розмежовано його правовий режим і правовий статус, розглянуто питання реєстрації, ідентифікації та цивільної оборотоздатності суден, а також визначено часові й функціональні межі дії відповідного правового режиму. Другий розділ присвячено правовим наслідкам цифровізації та автоматизації торговельного мореплавства. У ньому досліджено основні напрями автоматизації морських суден, охарактеризовано пов'язані з нею технологічні виклики, проаналізовано міжнародне та національне регулювання морської кібербезпеки і захисту даних, а також обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення понятійного апарату та імплементації міжнародних стандартів управління морськими кіберризиками.

У третьому розділі розглянуто правові засади експлуатації автономних морських торговельних суден. Основну увагу приділено визначенню правових рамок автономного судноплавства, забезпеченню навігаційної безпеки, розподілу відповідальності за інциденти за участю автономних суден, а також міжнародно-правовому статусу дистанційного оператора та його співвідношенню зі статусом капітана морського судна.

Достовірність результатів забезпечується коректним використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження. Дисертант послідовно застосовує формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-функціональний і діалектичний методи, що дало змогу всебічно дослідити поняття та правовий режим морських торговельних суден,

правові наслідки їх автоматизації, тенденції розвитку регулювання морської кібербезпеки та перспективні напрями правового забезпечення експлуатації автономних суден.

Обрана методологія відповідає меті й завданням дисертації та забезпечує належний логічний зв'язок між теоретичними положеннями, аналізом нормативного й емпіричного матеріалу та сформульованими висновками і пропозиціями. Обґрунтованість результатів підтверджується також їх апробацією та відображенням основних положень дисертації у наукових публікаціях автора.

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Наукова новизна дисертації полягає у здійсненні комплексного дослідження правового регулювання морської кібербезпеки та експлуатації автономних морських торговельних суден як взаємопов'язаних складників сучасного розвитку міжнародного морського права. Дисертаційна робота є однією з перших у вітчизняній правовій науці, у якій автоматизацію торговельного мореплавства розглянуто не лише як технологічне явище, а й як чинник трансформації традиційних інститутів морського права, що зумовлює необхідність переосмислення їх змісту та механізмів правового регулювання.

Важливим для розвитку морського права науковим результатом є запропонований дисертантом системний підхід до визначення співвідношення категорій правового режиму і правового статусу судна, конкретизації часових меж дії його правового режиму та виокремлення юридично значущих ознак морського судна. Практичну цінність мають також пропозиції щодо вдосконалення механізму реєстрації недобудованих морських торговельних суден в Україні.

На особливу увагу заслуговує вдосконалення понятійного апарату у сфері морської кібербезпеки, зокрема уточнення змісту понять «морська кібербезпека», «морська кіберзагроза» та «морська кібератака». Окремим результатом дослідження є розроблений автором проєкт спеціальної

міжнародної конвенції про морську кібербезпеку, який, попри дискусійність окремих положень, становить цілісну модель універсального міжнародно-правового механізму її забезпечення.

Для вдосконалення національного законодавства суттєве значення мають пропозиції дисертанта щодо імплементації міжнародних стандартів управління морськими кіберризиками, розроблених Міжнародною морською організацією, а також нормативного закріплення обов'язків судновласників і капітанів суден щодо забезпечення морської кібербезпеки на борту морських торговельних суден.

Дисертантом запропоновано авторські підходи до розв'язання низки правових проблем, пов'язаних із розвитком автономного судноплавства. Наукову цінність, зокрема, мають висновки щодо міжнародно-правового статусу дистанційного оператора автономного судна, можливості поширення на нього окремих елементів правового статусу капітана, визначення суб'єктів відповідальності у разі зіткнення за участю автономного судна, а також інші пропозиції, спрямовані на нормативне забезпечення безпечної експлуатації автономних морських суден.

Аналіз дисертації В. С. Веремчука свідчить про відсутність ознак академічного плагіату та інших порушень академічної доброчесності. Використані в роботі наукові положення, ідеї та результати інших авторів належним чином атрибутовані, а запозичення супроводжуються відповідними посиланнями на першоджерела. Автором дотримано встановлених вимог щодо цитування, оформлення бібліографічних посилань і використання нормативних, наукових та інших джерел. Так само не виявлено ознак фабрикації, фальсифікації даних чи інших форм недоброчесної наукової практики.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у різних сферах. У правотворчій діяльності вони можуть бути враховані під час розроблення проєктів міжнародних договорів і національних нормативно-правових актів; у правозастосовній практиці – при наданні

консультацій та підготовці комплаєнс-документів судновласників у частині управління морськими кіберризиками; у міжнародній експертній діяльності – при формуванні експертних висновків і рекомендацій у межах роботи міжнародних організацій щодо правового регулювання автономного судноплавства та забезпечення морської кібербезпеки; в освітньому процесі – при розробленні навчальних і навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Морське право», «Інформаційне право» й «ІТ-право».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації:

1. По-перше, позитивно оцінюючи проведений дисертантом комплексний аналіз міжнародно-правового регулювання морської кібербезпеки, слід звернути увагу на те, що основний акцент у дисертації зроблено на дослідженні універсальних міжнародних договорів, діяльності Міжнародної морської організації та актів так званого «м'якого міжнародного права». Водночас поза достатньо детальним науковим аналізом залишився регіональний європейський вимір правового регулювання зазначеної сфери. Зокрема, робота могла б бути суттєво посилена шляхом більш ґрунтовного дослідження права Європейського Союзу (далі - ЄС) у сфері кібербезпеки, включаючи акти, що визначають загальні підходи до забезпечення кібербезпеки морських торговельних суден які, або здійснюють плавання під прапором держави-члена ЄС або мають наміри заходити до портів ЄС, а також забезпечення кібербезпеки морських портів та іншої морської інфраструктури ЄС, включаючи механізми реагування на морські кіберзагрози. Такий аналіз дозволив би більш повно охарактеризувати сучасні тенденції розвитку правового регулювання морської кібербезпеки не лише на універсальному, а й на регіональному рівні.

Більш того, вказане зауваження набуває особливої актуальності з огляду на набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС та необхідність поступової адаптації національного законодавства до положень права ЄС.

2. По-друге, певною мірою дискусійним видається запропонований автором підхід щодо необхідності нормативного закріплення обов'язку забезпечувати технічну можливість прийняття лоцмана на борт автономного морського торговельного судна, зазначений, зокрема на с. 26; 152. Безперечно, така пропозиція спрямована на підвищення рівня навігаційної безпеки та враховує сучасні вимоги до здійснення лоцманського проведення у складних районах плавання. Водночас у дисертації зазначене положення сформульовано як універсальну вимогу для автономних суден загалом, хоча, як зазначає дисертант на с. 169-170, Міжнародна морська організація визначає чотири ступені автономності суден, які суттєво відрізняються за участю людини у керуванні судном, характером прийняття навігаційних рішень та технічними можливостями бортових автоматизованих систем.

У зв'язку з цим видається доцільним більш детально обґрунтувати сферу застосування запропонованої новели, конкретизувавши, для суден якого ступеню автономності вимога щодо забезпечення можливості фізичного прийняття лоцмана на борт повинна мати імперативний характер.

Також доцільно було б розглянути можливість правового регулювання альтернативного забезпечення лоцманського проведення автономного судна, зокрема, шляхом дистанційного лоцманського проведення з берегових центрів управління, інтеграцію високоточних навігаційних систем, сервісів обміну навігаційною інформацією та інших технологічних рішень, здатних забезпечити необхідний рівень безпеки без фізичного перебування лоцмана на борту автономного судна.

Водночас висловлені зауваження не применшують загального позитивного враження від роботи, яка є самостійним, завершеним науковим дослідженням, містить належним чином обґрунтовані положення, висновки та пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення та свідчать про досягнення автором поставленої мети й успішне виконання визначених дослідницьких завдань.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження на тему «Правове регулювання морської кібербезпеки та експлуатації автономних морських торговельних суден» можна охарактеризувати як самостійне, оригінальне та завершене дослідження, яке відповідає спеціальності 081 Право, всім вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що встановлені Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), і Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), Наказом МОН України №40 від 12.01.2017 року (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор - Веремчук Владислав Сергійович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право в галузі знань 08 Право.

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
права і правосуддя
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Владлена БОРИЩЕНКО

